

14IN012132

Waterschap Brabantse Delta
t.a.v. Dagelijks Bestuur
Postbus 5520
4801 DZ Breda

Brabantlaan 1
Postbus 90151
5200 MC 's-Hertogenbosch
Telefoon (073) 681 28 12
Fax (073) 614 11 15
info@brabant.nl
www.brabant.nl
IBAN NL86INGB0674560043

Onderwerp

regioadvies bedijkte Maas (Deltaprogramma)

Datum

7 april 2014

Ons kenmerk

C2144160

Uw kenmerk

14UT001433

Contactpersoon

B.J.C. van den Reek

Cluster

Natuur en Milieu

Telefoon

(073) 680 81 63

Fax

Bijlage(n)

1

E-mail

BvdReek@brabant.nl

Geachte Bestuur,

Op 17 december 2013 heeft gedeputeerde van den Hout, als bestuurlijk voorzitter van het regioproces bedijkte Maas, u een potentiële voorkeurstrategie voor de bedijkte Maas aangeboden. Een strategie gericht op de toekomstige bescherming tegen hoogwater in het gebied van de bedijkte Maas, gecombineerd met behoud en ontwikkeling van gebiedskwaliteiten. Bij deze voorkeurstrategie waren een gebiedsvisie en een voorlopig maatregelpakket gevoegd.

In de periode december 2013 – februari 2014 is deze potentiële voorkeurstrategie voor de bedijkte Maas, in opdracht van de deltacommissaris, onderwerp geweest van een brede consultatie. In dit kader zijn tevens regionale informatiebijeenkomsten georganiseerd.

De consultatie heeft veel reacties opgeleverd. Deze reacties zijn gebruikt om te komen tot een regionaal gedragen advies aan het rijk.

Ook uw organisatie heeft een reactie ingezonden, waarop ik met deze brief antwoord.

Allereerst wil ik mijn waardering uitspreken voor het feit dat u en uw organisatie ook in het afgelopen jaar weer een bijdrage hebben geleverd aan het regioproces voor de bedijkte Maas. Dit ondanks de hoge tijdsdruk waarmee dit proces gepaard ging.

Tijdens het bestuurlijk overleg over de bedijkte Maas op 17 maart jl. is gezamenlijk het eindadvies over de bedijkte Maas vastgesteld. Dit betekent dat

Het provinciehuis is vanaf het centraal station bereikbaar met stadsbus, lijn 61 en 64, halte Provinciehuis, met de NS Zonetaxi en met de OV-fiets.

deze fase van het regioproces met succes is afgesloten. Ook hiervoor wil ik u bedanken.

Datum

7 april 2014

Ons kenmerk

C2144160

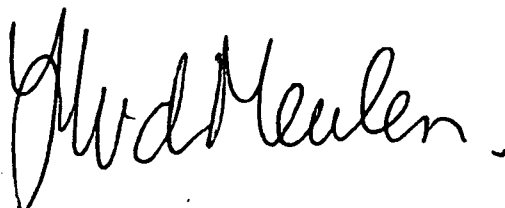
De voorkeurstراتيجية voor de bedijkte Maas en het regioadvies daarover, is inmiddels toegestuurd aan de voorzitter van de Stuurgroep Delta Maas van het Deltaprogramma. De aanbiedingsbrief en het regioadvies met bijlagen treft u hierbij aan. De Voorkeurstراتيجية zelf is ongewijzigd gebleven en al in uw bezit.

Het regioadvies is (formeel) de afsluiting van het regioproces bedijkte Maas. Zoals 17 maart samen geconstateerd, markeert het ook een nieuwe periode van nader onderzoek, verwerking van uitkomsten, mogelijk nieuwe afwegingen en de uitvoering van passende maatregelen. Ook in deze nieuwe periode willen we als regio de regie houden, zodat we onze succesvolle samenwerking kunnen voortzetten.

Ik verzoek u dan ook om uw ambtelijke en bestuurlijke medewerking te blijven geven aan het proces en de maatregelen die nodig zijn om de bescherming tegen overstromingen voor een groot Maas-gebied op orde te brengen en te houden.

Met vriendelijke groet,

Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant,
namens deze

In verband met geautomatiseerd verwerken is dit document
digitaal ondertekend

ir. Y.A.M. van der Meulen MPA,
directeur cluster Natuur en Milieu

Deltaprogramma, gebiedsprogramma Rivieren

Advies Voorkeurstrategie bedijkte Maas (VKS)

17 maart 2014

Bijlage 1: Overzicht in tabelvorm van ingebrachte reacties op de potentiële voorkeurstrategie bedijkte Maas in consultatieronde december 2013 – februari 2014

Bijlage 2: Overzicht van onderwerpen die om vervolgonderzoek vragen

HOOFDPUNTEN ADVIES:

- De bij dit advies behorende voorkeurstrategie is mede gebaseerd op een Gebiedsvisie waarvoor regionaal draagvlak bestaat.
- De VKS heeft een voorlopig maatregelpakket.
- Om tot een definitief maatregelpakket met regionaal draagvlak te komen is het nodig om ook de verdere uitwerking/aanpassing samen met betrokken partijen in de regio vorm te geven.
- De oplossing voor hogere Maasafvoeren als gevolg van klimaatverandering, een aangescherpte beschermingsnorm en stabiliteitsproblemen van dijken in combinatie met behoud en ontwikkeling van een aantrekkelijk gebied is een mix van dijk- en rivierverruimingsmaatregelen langs de Bedijkte Maas.
- De voorgenomen dijkverhoging (in beginsel 30cm) mag niet tot aantasting leiden van ruimtelijk kwetsbare dijktrajecten
- Weerdverlaging in een zone langs het zomerbed is langs vrijwel de gehele Maas een geschikte verruimingsmaatregel die winst oplevert op het gebied van ruimtelijke inrichting en kostenreductie. Daarnaast zijn enkele grotere rivierverruimingsmaatregelen voorzien.
- Benedenstrooms van Heusden bestaat de mix uit iets meer dijkverhoging (50 cm) en zomerbedverbreding als rivierverruiming.
- Nader onderzoek is nodig naar:
 - de mogelijkheden om bij ruimtelijk kwetsbare dijktrajecten het aandeel dijkverhoging te bepalen mede in samenhang met aanliggende dijktrajecten;
 - de afstemming met de Maasvallei om tot een zoveel mogelijk maatschappelijk optimale invulling van maatregelen te komen aan weerszijden van de gehanteerde regiogrens. Het is gewenst dat hier snel duidelijkheid over komt;
 - Onzekerheden en onduidelijkheden die bij de vorming van de voorkeurstrategie aan het licht zijn gekomen en relevant zijn voor de onderbouwing en afweging van maatregelen.

- De uitkomsten van het onderzoek worden betrokken bij:
 - afwegingen rond de omvang van dijkverhoging in relatie tot de rivierverruimingsmaatregelen;
 - de vraag of het verschil van 30 cm tussen ruimtelijk kwetsbare dijktrajecten en de overige dijktrajecten ongewijzigd moet blijven;
 - de samenstelling en eventuele heroverweging van het maatregelpakket als totaal.
- Vanwege het nog uit te voeren onderzoek worden nu nog geen 'reserve-maatregelen' en/of ruimtelijke reserveringen geschrapt.

HET ADVIES NADER TOEGELICHT

1) Inleiding

Dit regionale advies voor de bedijkte Maas heeft als uitgangspunt de potentiële voorkeurstrategie voor de bedijkte Maas, die op 17 december 2013 politiek-bestuurlijk is voorgelegd aan alle betrokken partijen langs de bedijkte Maas. Voorkeurstrategie met maatregelen én regionaal advies vormen daarmee één geheel.

Dit regionale advies is gebaseerd op de keuzes die in de voorkeurstrategie gemaakt zijn en op de uitkomsten van de politiek-bestuurlijke consultatie die voor het omgaan met de voorkeurstrategie van belang zijn. De keuzes zijn o.a. gebaseerd op de Gebiedsvisie bedijkte Maas.

Nieuwe inzichten en ontwikkelingen in de tijd kunnen aanleiding geven tot aanpassing van het maatregelenpakket. Zoals in de VKS staat aangegeven, betreft het geen pakket dat in beton gegoten is. In de tijd zullen nieuwe inzichten, nieuwe mogelijkheden, andere wensen ontstaan. Dit kan leiden tot mogelijke alternatieven, binnen en buiten de maatregelen die in het kader van het regioproces zijn bekeken. Een en ander onder de voorwaarde dat de wettelijke bescherming tegen overstromingen op orde wordt gebracht.

De voorkeurstrategie bedijkte Maas en het regionale advies worden namens het bestuurlijk overleg bedijkte Maas aangeboden aan de Stuurgroep Delta Maas van Deltaprogramma Rivieren ter verwerking in het advies aan de Deltacommissaris. Dit moet leiden tot een advies over het rivierengebied als geheel waarin de kenmerken van de voorkeurstrategieën per riviertak goed tot hun recht komen.

2) Overwegingen bij het advies

De regio bedijkte Maas kiest voor een strategie die waterveiligheid combineert met behoud en versterking van gebiedskwaliteit. Zij doet dit met oog voor een betaalbaar maatregelenpakket. Om daar invulling aan te geven zijn een aantal principes geformuleerd die gebruikt zijn bij het opstellen van de voorkeurstrategie en de samenstelling van het maatregelenpakket. Hierbij is tevens gebruik gemaakt van een opgestelde gebiedsvisie. De afwegingen hebben geresulteerd in een evenwichtige mix van dijkmaatregelen (verhoging en versterking) en rivierversuiming.

Dijkverbetering is kosteneffectief, zeker als het grotendeels in grond kan worden uitgevoerd. Bovendien is dijkverhoging en -versterking aantrekkelijk omdat nieuwe inzichten in piping toch al stabiliteitsmaatregelen aan de dijk noodzakelijk maken. Daarnaast is alleen met dijken de fine-tuning van nieuwe gedifferentieerde beschermingsnormen te bereiken. Door niet meer dan een deel van de opgave met dijkverbetering te realiseren blijft de toepassing van dure constructies beperkt en zijn de effecten op bebouwing, landschap en cultuurhistorie te mitigeren. De ervaring heeft geleerd dat de bijdrage van dijken aan de waterveiligheid in de tijd goed te beheersen is en efficiënt in stand te houden is met gericht beheer en onderhoud.

Rivierversuiming kan waterstandsverhoging door klimaatverandering verminderen en creëert

een robuuster riviersysteem waarbij de rivier niet in steeds hogere dijken wordt gevat. Dit beperkt de kwetsbaarheid. Rivierverruiming zorgt bovendien voor betere mogelijkheden ten aanzien van gebiedsontwikkeling en meekoppelkansen. In het algemeen is rivierverruiming duurder maar er kan ook werk-met-werk gemaakt worden door het ontgraven van klei en zand te gebruiken voor dijkversterking. De anticiperende en adaptieve aanpak van het Deltaprogramma geeft de tijd om genoemde synergiemogelijkheden bij rivierverruiming optimaal te benutten.

Aan de keuze voor rivierverruiming naast dijkverbetering, ligt een wijziging van het rijksbeleid ten grondslag die vanaf het jaar 2000 heeft geleid tot realisatie van vele rivierprojecten. Dit vraagt om continuering om de consistentie in beleid te bewaren. Dit sluit aan bij hetgeen door de minister van Infrastructuur en Milieu aan de Tweede Kamer is gemeld over het ontwikkelen en meenemen van (meer-)waarden.

3) Voorkeurstrategie op hoofdlijnen

Voor de bedijkte Maas wordt als strategie ingezet op een mix van dijkverbetering (verhoging en versterking) en rivierverruiming. Het bij de voorkeurstrategie voor de bedijkte Maas behorende maatregelenpakket is ontwikkeld op basis van een gebiedsvisie en leidende principes. De regio vindt dat dijkverbetering en rivierverruiming beiden belangrijk zijn voor een robuust en betaalbaar maatregelenpakket dat de ruimtelijke kwaliteit van het gebied een impuls geeft. Belangrijk uitgangspunt van de voorkeurstrategie is om de ruimtelijk kwetsbare dijktrajecten te ontzien, zodat de bijzondere kwaliteiten van deze plekken geborgd blijven.

Van december 2013 t/m februari 2014 zijn de stukken voor de bedijkte Maas voor alle partijen onderdeel geweest van een bestuurlijk-politieke consultatie. Alle partijen (gemeenten, waterschappen, rijkswaterstaat en provincies) hebben van deze mogelijkheid gebruik gemaakt en aangegeven in hoeverre ze zich herkennen in de Voorkeurstrategie. De regionale partners onderschrijven de voorkeurstrategie en geven onderwerpen aan waar in de vervolgfase aandacht voor nodig is (zie bijlage 1 voor een samenvatting van de reacties).

Aan de hand van de reacties is onderscheid te maken in een deel van de voorkeurstrategie waar breed regionaal draagvlak voor is en een deel dat meer tijd en onderzoek vraagt voordat het kan rekenen op draagvlak bij alle betrokken partijen. Gekozen is voor het vasthouden aan de voorkeurstrategie die in de bestuurlijke consultatie heeft voorgelegen, als startpunt voor een verdere uitwerking. Deze verdere uitwerking kan leiden tot een heroverweging van gemaakte keuzes waarvoor binnen de regio nog geen volledig draagvlak is. Hieronder is verder toegelicht voor welke delen breed draagvlak is en waar nog ruimte ligt voor een eventuele heroverweging.

Hoofdkeuze

De regionale bestuurders onderschrijven dat de voorkeurstrategie moet bestaan uit een mix van dijkverbetering en rivierverruiming. Een deel van de te verwachten waterstandsverhoging en stabiliteitsproblemen met dijken kunnen het meest effectief worden aangepakt door werk aan de dijken. Ook zijn dijkmaatregelen relatief goedkoop en helpt om tot een kosteneffectief maatregelenpakket te komen. Dijkverhoging kent echter ook zijn grenzen onder andere als het gaat om de zogeheten kwetsbare dijktrajecten. Aanvullend is daarom rivierverruiming nodig om de opgave te halen.

Wanneer de strategie vertaald wordt naar het maatregelenpakket dan is er breed draagvlak om de opgave in te vullen met een deel dijkverhoging en een deel rivierverruiming door middel van weerdverlaging.

Waar ligt nog speelruimte

Ruimtelijk kwetsbare trajecten zijn dijken met lintbebouwing waar dijkverhoging moeilijk te realiseren is zonder dat dit leidt tot aantasting van de bijzondere kwaliteiten. Uitgangspunt van de voorkeurstrategie is dat de kwetsbare trajecten worden ontzien. Binnen het regioproces is gewerkt met de aanname dat op die plekken geen dijkverhoging mogelijk is. Een worst-case benadering die nader onderzocht moet worden omdat binnen de regio zowel voor- als tegenstanders van extra dijkverhoging zijn (verder dan de 30 cm waar de Voorkeurstrategie nu van uit gaat). Wellicht is er wel een (beperkte) dijkverhoging op de kwetsbare locaties mogelijk zonder dat dit ten koste gaat van de bestaande kwaliteiten. In dat geval wordt samen met de regio bezien of extra dijkverhoging in de plaats van een ingrijpende rivierverruimingsmaatregel(en) -in de voorkeurstrategie aangeduid als 'Grote ingrepen' en 'Aanvullende keuzen'- kan komen of dat het gehanteerde verschil in dijkverhoging van 30 cm kan worden verminderd zodat "de kanteel-werking" wordt verminderd. Hierbij spelen ook de consequenties van doorwerking van hogere waterstanden in bovenstroomse richting een rol.

Samen met partijen wordt bezien hoe het onderzoek naar ruimtelijk kwetsbare trajecten uitgevoerd moet worden en wanneer.

Advies aan Rijk: Onderschrijf de keuze van de regio voor een mix van dijk- en rivierverruimingsmaatregelen langs de Bedijkte Maas en zorg voor financiële constructies om realisatie hiervan mogelijk te maken.

Omdat nader onderzoek naar de afstemming met de Limburgse Maas ook kan leiden tot extra maatregelen, worden om die reden nog geen van de reserve-maatregelen geschrapt. Hierbij speelt ook het oplossen van een aantal onduidelijkheden en onzekerheden een rol. Geadviseerd wordt daarom om de bestaande ruimtelijke reserveringen in het Barro ook nog te handhaven.

Hierbij geldt dat indien zich geen verzwarende omstandigheden voordoen als gevolg van de nieuwe beschermingsnormen en/of het nadere onderzoek, het voor de hand ligt dat het Overasselts Broek en Moordhuizen als reserve-maatregelen en daarmee als gebiedsreserveringen geschrapt zullen worden.

De begrenzing van de huidige reserveringen voor Kraaijbergse Plassen en Keent Zuid is niet optimaal. Daarom wil de Provincie Noord-Brabant op korte termijn via ontwerpateliers met direct betrokkenen komen tot een verbeterde begrenzing.

Advies aan het rijk: Handhaaf voor het gebied van de bedijkte Maas de bestaande reserveringen in het Barro. Houdt rekening met een wijziging van de huidige begrenzing van resterende gebieden in het Barro. Reserveringen mogen niet leiden tot beperkingen voor aanwezige bewoners en (agrarische) bedrijven. Eventuele waardeverminderingen dienen gecompenseerd te worden.

4) Overige inhoudelijke onderwerpen van het advies

Opmerkingen bij specifieke maatregelen van de VKS en Schadecompensatieregeling

De politiek-bestuurlijke consultatie heeft veel aandachtspunten en randvoorwaarden opgeleverd die een rol dienen te spelen in de ontwerpfase van specifieke maatregelen van de VKS. Bijlage 1 bij dit regioadvies geeft een overzicht van de reacties uit de consultatie en de manier waarop hiermee omgegaan moet worden. Bedoelde aandachtspunten en randvoorwaarden zijn daarin gelabeld met de aanduiding 'ontwerpogave'. Het is de verantwoordelijkheid van elke partij om de betreffende opgaven (al dan niet gewijzigd/aangevuld) naar voren te brengen te zijner tijd.

De regio gaat ervanuit dat de huidige wettelijke schadecompensatieregelingen, zoals deze nu worden toegepast bij rivierversuimingsmaatregelen en dijkverbeteringen onverkort van kracht blijven. De regio gaat er vanuit dat deze schadecompensatieregelingen straks, bij uitvoering van maatregelen uit de VKS, gelden voor alle burgers en bedrijven die te maken krijgen met de realisatie van maatregelen uit de VKS bedijkte Maas.

Advies aan het rijk: Bevestig de toepassing van de huidige wettelijke schadecompensatieregelingen bij de realisering van maatregelen in het Deltaprogramma 2015.

Onderzoeksvragen

Binnen het gebiedsprogramma Rivieren en in de regioprocessen per riviertak zijn verschillende onderwerpen aan het licht gekomen die om nadere verduidelijking en afstemming vragen. Voor een opsomming van de onderwerpen wordt verwezen naar bijlage 2 bij dit advies.

Nadere verduidelijking en afstemming kan gevolgen hebben voor de maatregelen binnen de VKS bedijkte Maas maar ook voor het bovenstroomse deel hiervan. De verduidelijking en afstemming heeft effect op tal van aspecten (o.a. inzicht, begrip, draagvlak, kosten (plus en min), reserveringen, omvang individuele maatregelen, doelbereik).

Per onderwerp maken de betrokken partijen afspraken over de aanpak en uitvoering van het onderzoek.

Advies aan het Rijk: Neem de onderwerpen in bijlage 2 bij dit advies op in een onderzoeksagenda. Zorg voor de uitvoering van deze agenda door en/of samen met partijen in de regio. Door dit direct na de besluitvorming over de resultaten van het Deltaprogramma op te pakken wordt de in het Deltaprogramma opgebouwde betrokkenheid en kennis bij partijen het efficiëntst benut. Faciliteer het onderzoek zo nodig met (specialistische) capaciteit.

Nieuwe beschermingsnorm

De VKS en bijbehorend maatregelpakket zijn gebaseerd op de vooraf geformuleerde opgaven. Onderdeel hiervan is een beschermingsnorm (overstromingskans) van 1/4000. Het betreft hier een zogenaamde 'analysenorm' die langs de bedijkte Maas toegepast is voor alle dijkgebieden, vooruitlopend op de afronding van de discussie over nieuwe beschermingsnormen.

Inmiddels is duidelijk dat de uiteindelijke beschermingsnormen niet meer vastgelegd worden op het niveau van dijkkringen maar op het niveau van dijktrajecten. Hierdoor ontstaat meer differentiatie in de normen. De oorzaak hiervan is gelegen in het feit dat op dijktrajectniveau (nog) beter economisch optimaal genormeerd kan worden.

De nieuwe beschermingsnormen (getallen) lijken ver af te staan van de gehanteerde analysenorm in de VKS (de range van normen langs de bedijkte Maas loopt uiteen van 1/1000 tot 1/30.000). Omdat de kans op een overstroming van een gebied de optelsom is van de kansen per dijktraject, komen deze echter (nagenoeg) weer bij elkaar.

In deze fase is niet precies duidelijk wat de nieuwe normgetallen betekenen voor het maatregelenpakket in de VKS. Net als een aantal andere genoemde onderwerpen vraagt dit nadere uitwerking als vervolg op de deltabeslissingen van eind 2014.

De principes van de VKS blijven echter overeind. Dit betekent dat wordt ingezet op een mix van dijkmaatregelen en rivierverruiming. Het aandeel dijkverbreding zal waarschijnlijk toenemen omdat zwaardere eisen gesteld worden aan het terugdringen van de kans op een dijkdoorbraak.

De lokale betekenis hiervan vraagt nader onderzoek in relatie tot de ontwerpseisen voor dijken die bij de nieuwe normering behoren en in relatie tot de situaties langs de dijken (aanwezige ondergrond, beschikbare ruimte (binnen- en buitendijks), aanwezigheid te sparen objecten, effect van overstromingskansen als type norm op het omgaan met maatgevende hoogwaterstanden, kosten e.d.).

Advies aan het rijk: Doe direct na het nemen van de deltabeslissingen samen met de regio onderzoek naar de gevolgen van de nieuwe beschermingsnormen voor de VKS bedijkte Maas en breng in beeld wat de consequenties zijn t.a.v. dijkprofielen/ruimtebeslag. Dit is van belang voor het verkrijgen van inzicht door de betrokken partijen, het anticiperen op de maatregelen en voor de verdere communicatie richting betrokken bewoners/gebruikers/eigenaren.

Uitvoeringsvolgorde

In de VKS wordt een voorstel gedaan voor de uitvoeringsvolgorde van maatregelen. Dit voorstel maakt het mogelijk om ruimtelijke en dijkmaatregelen zodanig in tijd en locatie te combineren dat aanbod en vraag van specie zo optimaal mogelijk op elkaar afgestemd zijn. Dit werkt kostenbesparend en beperkt de werkzaamheden in een gebied.

Het voorstel is tevens gebaseerd op de inschattingen die horen bij het normvoorstel en de prioritering die daarbij hoort inzake een zo groot mogelijke risicoreductie.

Daarnaast gaat het voorstel er vanuit dat binnendijkse maatregelen (retentiegebieden en dijkteruglegging) pas na 2040 uitgevoerd worden, waardoor tijd beschikbaar is voor studie naar de noodzaak.

Advies aan het Rijk: Volg het regionaal voorstel inzake de uitvoeringsvolgorde en maak dit financieel mogelijk.

Kosten

Op dit moment (voorjaar 2014) hebben kostenberekeningen voor het maatregelenpakket op centraal niveau plaatsgevonden op basis van kengetallen. Hieromheen geldt een forse bandbreedte. Op grond van de uitkomsten van die berekeningen worden de kosten voor realisering van de VKS bedijkte Maas geschat op ca. 1,5 tot 1,8 miljard. Hierin zitten alle

maatregelen tot aan 2100. Omdat er na 2050 geen maatregelen voorzien zijn (anders dan in andere VKS'n) leidt dit tot een relatief hoog bedrag tot aan 2050. Hierin zijn o.a. de synergievoordelen door speciewinning in de uiterwaarden en de verwerking hiervan in dijkmaatregelen nog niet meegenomen.

Mocht in een latere fase op grond van het nadere onderzoek tot een aanpassing van het maatregelpakket gekomen worden, dan kan dit de kosten bovendien fors beïnvloeden.

Om bovenstaande redenen is er nu geen aanleiding om op grond van kostenconsequenties de VKS aan te passen.

Advies aan het rijk: Ga samen met de regio meer precies in beeld brengen wat de kosten van de VKS zijn en houdt daarbij rekening met de uitkomsten van het geadviseerde nadere onderzoek, fasering, ontwikkeling en behoud van gebiedskwaliteiten, te behalen synergievoordelen en mogelijke bijdragen van regionale partijen en/of andere financieringsbronnen.

Communicatie

Nu op landelijk niveau beleidsuitspraken gedaan worden over de manier waarop in ons land de komende decennia wordt omgegaan met de bescherming tegen overstromingen, komen burgers en bedrijven in beeld als doelgroep voor communicatie. Zo is in de politiek-bestuurlijke consultatie op regionaal niveau, o.a. via de media, aanleiding geweest voor vragen van en overleg met burgers, eigenaren, belangenorganisaties en bedrijven. Dit is in de regio op ad hoc basis ingevuld. De vervolgfase van het Deltaprogramma vraagt om actieve communicatie richting deze groepen.

Nieuwe beschermingsnormen worden vastgelegd in de Deltabeslissing Veiligheid. Veel van de achtergronden hiervan zijn bij de meeste regionale partijen onbekend. Om de Deltabeslissing Veiligheid straks te incorporeren in de VKS bedijkte Maas, is gerichte communicatie naar de regio gewenst. Omdat maatregelen en nieuwe normen inhoudelijk heel complex en samenhangend zijn, is een zo eenvoudig mogelijke communicatieboodschap nodig die landelijk beschikbaar komt.

De Deltabeslissingen (inclusief de VKS voor het rivierengebied) worden verankerd via een partiële herziening van het Nationaal Waterplan, waarvan het ontwerp in september 2014 voor een termijn van 6 weken vrijkomt voor formele inspraak. Een actieve en brede communicatie over deze werkwijze is op zijn plaats waarbij regionale info-bijeenkomsten een plaats moeten krijgen.

Advies aan het rijk: Zorg dat partijen in de regio goed geïnformeerd zijn over de wijze waarop de uitkomsten van het Deltaprogramma worden verankerd en hoe dit een vervolg krijgt, zodat men hierover goed en tijdig kan communiceren naar burgers, bedrijven en belangenorganisaties. Zorg ervoor dat regionale partijen voldoende op de hoogte zijn van de inspraakmogelijkheden ten aanzien van het Nationaal Waterplan. Zorg als rijk voor een heldere boodschap over de Deltabeslissing Veiligheid en breng die via de regio's naar organen en betrokkenen.

Koploperprojecten tot aan 2030

Het gaat hierbij om projecten waarvan de uitvoering no regret – al dan niet met co-financiering – mogelijk al voor 2020 gestart zou kunnen worden. De nieuwe normering speelt hierin eveneens een rol vanuit het argument (forse) risicoreductie.

Voorstel voor koploperprojecten:

- Dijkversterkingen die de grootste reductie in risico's bereiken op basis van de nieuwe beschermingsnormen (traject Grave- Lith), in combinatie met de voorgestelde weerdvergravingen. Bij de uitvoering hiervan wordt de opgestelde gebiedsvisie en de toeristisch-recreatieve visie die door de regio noordoost Brabant voor de Maas wordt opgesteld, betrokken.

- Maasoeverpark tussen 's-Hertogenbosch en Heusden.
De ambities om nabij het verstedelijkte gebied van 's-Hertogenbosch rivierverruiming te combineren met natuur, recreatie en cultuurhistorie zijn de moeite van onderzoek waard. Samen met Rijkswaterstaat, gemeenten en andere betrokkenen/belangstellenden zal onderzocht worden of daadwerkelijk tot een parelproject gekomen kan worden.

- Waterfront Ravenstein.

De visie Waterfront Ravenstein (vastgesteld door de gemeenteraad van Oss) verenigt de opgaven voor waterveiligheid, spoor en milieuhinderlijk bedrijf tot een integrale aanpak met als doel meerwaarde creëren voor waterveiligheid, leefbaarheid, natuur, beter spoorvervoer tussen economische regio's en cultuurhistorie.

Belangrijk is dat de betrokken overheden, rijk, provincie, gemeente en waterschap planning en uitvoering op elkaar afstemmen. Bundeling en synchroniseren van financieringsstromen, o.a. ook Deltafonds, is nodig om afzonderlijke doelen te kunnen bereiken. Het opnemen op agenda's als MIRT is hiervoor een belangrijke stap.

Samen met Rijkswaterstaat, gemeenten en andere betrokkenen/belangstellenden zal onderzocht worden of daadwerkelijk tot een parelproject gekomen kan worden.

<p>Advies aan het rijk: Creëer financiële ruimte om tegemoet te komen aan het voorstel voor parelprojecten en voor eventuele aanvullende initiatieven uit de regio waarvoor co-financiering in de rede ligt.</p>

5) Wat biedt de regio

Het Deltaprogramma heeft meer dan voorheen duidelijk gemaakt dat er een noodzaak is om ons voor te bereiden op veranderende omstandigheden. Ook is duidelijk geworden dat dit om een gezamenlijke verantwoordelijkheid vraagt die alleen met een goede samenwerking ingevuld kan worden. De verantwoordelijkheid van elke partij in combinatie met de samenwerking met anderen biedt kansen op realisering van meerwaarde, gebiedswensen en ambities.

Tevens is nog eens bevestigd dat het rivierengebied waardevol en tegelijkertijd kwetsbaar is. Dit vraagt een goede afstemming om langs riviertakken en trajecten de ruimtelijke kwaliteit te borgen en uit te breiden. Partijen in de regio zetten zich hiervoor in.

Naast hetgeen gevraagd wordt aan het rijk vanuit haar kaderstellende rol en als financier vanwege het nationale belang in de hoogwaterbescherming, geeft de regio aan waarop het rijk kan rekenen bij de verankering van de strategie en de realisering van maatregelen.

- Binnen de regio is het besef aanwezig dat de hoogwaterbescherming binnen Nederland maar ook langs de (bedijkte) Maas steeds om aandacht en maatregelen vraagt.
- Dit besef vertaalt zich in een gezamenlijke bestuurlijke verantwoordelijkheid en commitment om tot een samenhangend pakket aan maatregelen te komen dat realisering vraagt.
- Partijen realiseren zich dat maatregelen kunnen en moeten bijdragen aan de kwaliteit van het gebied maar dat dit ook lasten/nadelen met zich mee kan brengen die vanuit de noodzakelijke solidariteit geaccepteerd worden. Dit vraagt afstemming en samenwerking om zoveel mogelijk tegemoet te komen aan bezwaren en wensen.
- Een heldere strategie met maatregelen die in de tijd nadere uitwerking en aanpassing kan krijgen
- Een integrale benadering zowel gezien vanuit beide oevers als vanuit meerdere invalshoeken en disciplines zoals voortgekomen uit de opgestelde gebiedsvisie
- Het ontwikkelen van meekoppelkansen en daarbij behorende co-financiering. Daarbij behoort de aantekening dat de kosten van het op een adequaat niveau brengen van de hoogwaterbescherming vanuit regionaal perspectief relatief hoog zijn en vanuit een nationaal perspectief relatief laag. Tegenover dit laatste staan de baten die we hiermee maatschappelijk bereiken. Een mogelijke co-financiering vanuit de regio kan slechts een beperkte omvang hebben en bovendien is er tijd nodig om tot het ontwikkelen van kansen en verzilvering te komen.
- Een regierol en actieve deelname vanuit de regio om samen met partijen tot gebiedsgericht maatwerk te komen bij de uitvoering van maatregelen die vanuit een nationale/regionale optiek noodzakelijk zijn. Daarbij zien we communicatie als een verantwoordelijkheid die gemeenten, waterschappen en provincies willen delen met het rijk.
- De provincie Noord-Brabant is bereid om na te gaan of sprake kan zijn van een financiële bijdrage in projecten/maatregelen en het doel wat met die bijdrage bereikt moet worden.

De provincie Noord-Brabant is bereid om het trekkerschap voor de bedijkte Maas (Brabantse én Gelderse zijde) op zich te nemen en samen met de regio -in het verlengde van het regioproces- het volgende op te pakken in overleg en samenwerking met het Rijk:

Onderstaande voorstellen worden geacht plaats te vinden onder een vorm van ambtelijke coördinatie en afstemming op het niveau van het Rivierengebied. Met het programmabureau Rivieren zijn de afgelopen jaren goede ervaringen opgedaan.

- Een regierol bij de uitvoering van studies om samen onduidelijkheden op te helderen, onzekerheden te verkleinen en te bezien welke consequenties dit heeft
- Het starten van een ontwerpatelier voor de retentiegebieden Kraaienbergse Plassen-west en Keent-zuid om de gewenste begrenzing en andere aspecten in beeld te

brengen. De provincie Noord-Brabant zal voor eind 2014 een onderzoeksopdracht schrijven en voorleggen aan partijen.

- Een regierol op te pakken bij de nadere afstemming tussen bedijkte Maas en Maasvallei. Bij deze afstemming is de betrokkenheid van veel partijen nodig met het oog op de mogelijke effecten op het maatregelpakket. Dit vraagt de vorming van een tijdelijke regio ter weerszijden van de gehanteerde regiogrens
- Samen met de betrokken partijen afspraken te maken over de aanpak en uitvoering van onderzoek naar de mogelijkheden voor dijkverhoging op de kwetsbare locaties, rekening houdend met de nieuwe normering voor het betreffende dijktraject.

Bijlage 1 bij advies over bedijkte Maas

Overzicht consultatie-uitkomsten en de reactie daarop

PER PARTIJ

Consultatie-uitkomst	Reactie
<u>Aalburg</u> – ambtelijke voorbereiding raadsinformatie <ul style="list-style-type: none">➤ Verwachten weinig reactie van de raad. VKS blijft voor gemeente beperkt tot zomerbedverbreding en dijkverhoging Bergsche Maas, met beperkte gevolgen voor de gemeente.	<ul style="list-style-type: none">➤ Instemming
<u>Cuijk</u> – Raadsbesluit <ul style="list-style-type: none">➤ Redeneerlijn helder en wordt onderschreven.➤ Gevolgen op lokaal niveau zijn aanvaardbaar➤ Aandachtspunt: afstemming onbedijkte Maas / Maasvallei➤ Aandachtspunt: meekoppelkansen niet uit beeld verliezen	<ul style="list-style-type: none">➤ Instemming➤ Instemming➤ Zie voorstel onderzoeksprogramma in regioadvies.➤ Ontwerpogave: gezamenlijke verantwoordelijkheid binnen vervolgproces
<u>Geertruidenberg</u> – Raadsbesluit <ul style="list-style-type: none">➤ Stemmen in met VKS onbedijkte Maas➤ Kosten/baten-analyse nodig om een goede afweging te kunnen maken tussen dijkverhoging of keersluizen t.a.v. gebied Amertak en Donge.➤ Aandachtspunt ruimtelijke inpassing dijkverhoging bij bestaande stedelijke bebouwing en binnen afweging keersluis/dijkverhoging bij Amertak en Donge.	<ul style="list-style-type: none">➤ Instemming➤ Dit wordt meegenomen in de VKS West-Brabant ➤ Dit wordt meegenomen in de VKS West-Brabant
<u>Grave</u> – Raadsbesluit <ul style="list-style-type: none">➤ Redeneerlijn VKS is helder en wordt onderschreven.	<ul style="list-style-type: none">➤ Instemming

Consultatie-uitkomst	Reactie
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Maatregelpakket, inclusief retentie grondgebied Grave wordt acceptabel geacht, mits retentiegebieden landschappelijk goed worden ingepast. ➤ Retentiegebieden: Ophoging huidige dijk bij Gassel (Hogendijk) ecologisch/cultuurhistorisch niet verantwoord; een dijk op Maasdijkhoogte achter Velp landschappelijk te zware aantasting. Beter meer retentiegebied te reserveren als daarmee de dijken rond retentiegebied lager kunnen blijven. ➤ In vervolgproces aandacht voor meekoppelkans kroonwerk Coehoorn en ontwikkelkansen natuur/recreatie/toerisme mbt retentie Kraaijenbergse Plassen West. ➤ Tijdige en actieve communicatie naar burgers is van groot belang 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming Er volgen dit jaar ontwerpplanners voor retentiegebieden ten behoeve van een betere begrenzing. Landschappelijke inpassing zal worden uitgewerkt in de fase voorafgaande aan de realisatie. ➤ Aandachtspunt voor ontwerpplanners ➤ Ontwerpopgave ➤ Opgenomen in regioadvies.
<p>'s-Hertogenbosch – Raadsbesluit</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Akkoord met weerdverlagingen, Oud-Empel en Bokhoven (geen dijkverhoging), dijkverlegging Bokhoven, zomerbedverbreding Bergsche Maas, dijkverbetering mbt piping. ➤ Duurzame inrichting betekent: RvdR en dus geen waterstandsverhoging bij 's-Hertogenbosch, tenzij rivierverruiming onmogelijk is. ➤ Oordeel dijkverhoging acceptabel wordt pas gegeven nadat gevolgen lokaal in beeld gebracht zijn, en tot max. 30cm. ➤ Voor alle maatregelen geldt dat een definitief akkoord pas gegeven kan worden als uitwerking van de maatregel heeft plaatsgevonden. Dit vraagt om maatwerk. ➤ Onderzoek naar gevolgen VKS voor HoWaBo 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ VKS is qua rivierverruiming rond 's-Hertogenbosch op dit moment het meest haalbare ➤ Ontwerpopgave. Argumentatie voor max 30cm wordt opnieuw meegewogen indien nader onderzoek verdere dijkverhoging op kwetsbare locaties mogelijk en (opnieuw) afveegbaar maakt. ➤ Ontwerpopgave ➤ Zie voorstel onderzoeksprogramma in regioadvies. Zie ook reactie

Consultatie-uitkomst	Reactie
<p>(hoogwaterbescherming 's-Hertogenbosch).</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Onderzoek naar ruimtebesparende technieken mbt piping. ➤ Oeverpark opvoeren als Parcproject, opdat op termijn via integrale aanpak meekoppelkansen benut kunnen worden. 	<p>Waterschap Aa&Maas</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Zie voorstel onderzoeksprogramma in regioadvies. ➤ In regioadvies opgenomen.
<p><u>Heumen</u> – Collegebesluit</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ De redeneerlijn is helder en het proces heeft op goede wijze maatregelen aan Gelderse en Brabantse zijde afgestemd. ➤ Ruimtelijke kwaliteitsverbetering en meekoppelkansen mochten ook in het vervolgtraject in beeld blijven en worden meegevoerd. ➤ Voorgestelde maatregelen passen bij het standpunt van de gemeente. ➤ Retentie Overasselts Broek definitief schrappen als mogelijke maatregel. ➤ Uiterwaardmaatregelen ten zuiden van Heumen kunnen ca 20 agrarische bedrijven in de problemen brengen. Onderzoek of weerdvergraving vervangen kan worden door zomerbedverbreding, waarbij zomerbedverbreding beperkt kan blijven tot de strook langs de rivier die nu al in eigendom van Domeinen is. ➤ Gemeentelijke voorkeur om een nevengeul bij Heumen te realiseren, die het dorp met de rivier verbindt. Hierdoor kan ook het agrarisch bezwaar bij weerdvergraving verminderd worden. ➤ Indien voornoemde twee voorstellen niet mogelijk zijn, dan bij maatregel 2 (uiterwaardverlaging bij Heumen) rekening houden met jachthaven en rijksmonument 'Kasteel Heumen'. ➤ Ingeval keuze voor nevengeul bij Overasselt/Nederasselt, dan rekening houden met vestingwerk. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ Instemming ➤ Instemming ➤ Wordt geschrapt als uitkomsten nadere studies geen nieuwe afwegingen nodig maken ➤ Ontwerpogave ➤ Meenemen in ontwerpogave weerdverlaging ➤ Ontwerpogave ➤ Ontwerpogave

Consultatie-uitkomst	Reactie
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Schadecompensatie voor agrarische bedrijven. Volledige uitkoop van bedrijven die door grondverlies niet langer levensvatbaar zijn. Een kavelruilplan dat vrijkomende gronden toedeelt aan bedrijven die door maatregelen gronden zijn kwijtgeraakt. ➤ Bij weerdvergraving (hoge) agrarische grondkwaliteit waar mogelijk behouden. ➤ Goede afstemming met Maasvallei nodig. ➤ Onderschrijven tekst t.a.v. Overasselts Broek in Gebiedsvisie (p30-31), maar verzoeken figuur (p30) in overeenstemming met tekst te brengen. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Schadecompensatie is als randvoorwaarde in VKS opgenomen, en is ook in het regioadvies als randvoorwaarde meegegeven aan het rijk. ➤ Ontwerpopgave ➤ Zie voorstel onderzoeksprogramma in regioadvies. ➤ In de figuur op p31 behoeft de tekst in het tekstvak linksboven de aanvulling "... is zeer moeilijk". De tekst in het tekstvak daaronder dient gewijzigd te worden in "water zou via bestaande weteringen weer kunnen uitstromen naar de Maas"
<p>Heusden – Raadsbesluit</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Waardering over uitvoerige en zorgvuldige betrekking van de gemeente ➤ Akkoord met voorgestelde dijkverhoging en aanwijzing vesting Heusden als kwetsbare locatie (geen dijkverhoging) ➤ Kunnen niet instemmen met dijkverlegging Bokhoven-Hedikhuizen tenzij duidelijk wordt dat/hoe compensatie bedrijven/bewoners geregeld is en werkgelegenheid voor gemeente behouden kan blijven. ➤ Bestaande bedrijvigheid op bedrijventerreinen Bakkersdam en Heesbeen ontzien bij dijkverhoging (zorgpunt). 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ Instemming ➤ Schadecompensatie is als randvoorwaarde in VKS opgenomen, en is ook in het regioadvies als randvoorwaarde meegegeven aan het rijk. Behoud van werkgelegenheid binnen de gemeentegrenzen is geen garantie die gegeven kan worden. Het is na schadecompensatie een ondernemerskeuze om zich binnen of buiten de gemeente te hervestigen. De gemeente kan deze keuze beïnvloeden. Maatregel staat gepland voor na 2040. ➤ Ontwerpopgave.
<p>Landerd – Raadsbesluit</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Binnen de samenhang van het totaalpakket aan maatregelen kunnen 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ De noodzaak van retentie ligt in het verlengde van de hoofdkeuze om via

Consultatie-uitkomst	Reactie
<p>wij niet inschatten of de noodzaak van retentie voldoende is onderbouwd.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Afweging/argumentatie retentie in Keent-Zuid roept vraagtekens op. Keent-Zuid zit in VKS, maar scoort onszinziens slecht op 5 vd 6 leidende principes. Graag toelichting. ➤ Wegens korte afstand tussen retentiedijken en kern Reek is goede ruimtelijke inpassing essentieel. ➤ Waak ervoor dat bedijkte Maas t.z.t. niet de onopgeloste problemen van de Maasvallei op moet lossen. 	<p>weerdvergraving het Maasgebied meer kwaliteit te geven. Enerzijds mogen aanvullende keuzes het effect van de hoofdkeuze niet weer tenietdoen (retentie voldoet aan deze voorwaarde). Anderzijds is uit berekeningen gebleken dat omvangrijke aanvullende dijkverhogingen nodig zijn, wanneer retentie als maatregel niet ingezet zou worden.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Het klopt dat Keent-Zuid slecht scoort op de leidende principes. Binnen de VKS is echter na de hoofdkeuze bepaald dat aanvullend een aantal grote ingrepen nodig zijn. Dit heeft geleid tot de keuze voor retentiegebieden en een dijkeruglegging, omdat deze maatregelen waterstandsdeling over grote afstand realiseren en de hoofdkeuze niet aantasten. De mogelijke retentiegebieden zijn daarbij gerangschikt op hun ruimtelijke impact. Deze rangorde heeft geleid tot de keuze voor o.a. Keent-Zuid. ➤ Ontwerpopgave. Er volgen dit jaar ontwerpateliers voor retentiegebieden ten behoeve van een betere begrenzing. Landschappelijke inpassing zal worden uitgewerkt in de fase voorafgaande aan de realisatie. ➤ Aandachtspunt bij voorstel onderzoeksprogramma in regioadvies. Er wordt gestreefd naar een maatschappelijk optimale oplossing.
<p>Maasdriel – Collegebepsluit en advies commissie Ruimte</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Hebben geen vertrouwen in de gebruikte getallen (kosten, waterstandsdeling) bij de maatregel 'Maasmeander Alcm heropenen'. Daarom geen instemming met deze maatregel. ➤ Wanneer bij uitwerking van maatregelen uit de VKS blijkt dat ze niet het nu berekende effect hebben, moet opnieuw een afweging worden gemaakt. Die afweging moet niet alleen betrekking hebben op de huidige VKS-lijst met geparkeerde maatregelen, maar ook op alternatieven die nu niet op die lijst staan (mogelijkheden aan Brabantse zijde en landhoofden A2, spoorlijn, oude rijksweg) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Het doelbereik van maatregelen en combinaties daarvan zal opnieuw worden doorgerekend (zie regioadvies bijlage 2 punt 5). Wanneer daaruit blijkt dat maatregelen niet het beoogde effect hebben, zal heroverweging plaatsvinden.

Consultatie-uitkomst	Reactie
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Maasdriel is terughoudend t.a.v. maatregelen in de vorm van een dijkteruglegging waarbij woningen en bedrijven moeten wijken terwijl hydraulische obstakels blijven bestaan. ➤ Randvoorwaarden vooraf bij maatregel 'Maasmeander Alem heropenen': goede oplossing voor jachthaven en voetbalcomplex en goede nieuwe permanente verbinding Alem westwaarts. ➤ Kritiek op tempo proces en wijze waarop bestuur en burgers betrokken zijn. ➤ Instemming onder voorwaarde dat schade (ook schaduwshade) wordt vergoed. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ In het gebied van de gemeente Maasdriel zitten nu geen dijkterugleggingen in de VKS. Terughoudendheid t.a.v. dijkterugleggingen weegt mee bij een eventuele heroverweging. ➤ Ontwerpogave ➤ Kritiek wordt begrepen. Het tempo van dit proces is landelijk opgelegd binnen het Deltaprogramma. Het beter betrekken van burgers (en bedrijven) is opgenomen in het regioadvies aan het rijk. Het meer betrekken van bestuurders is een aandachtspunt. ➤ Meegenomen in regioadvies.
<p><u>Oss – Raadsbesluit</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Waardering voor het werk en de wijze waarop gemeenten zijn betrokken. ➤ Heldere strategie; rekening gehouden met opmerkingen vanuit belanghebbende overheden. ➤ Nevengeul Macharen zit niet in VKS, terwijl toegankelijkheid monding Delenkanaal om aanpassing vraagt (meekoppelkans). Gemiste kans. ➤ Naast de kwetsbare locaties VKS zijn er meer dijklocaties in de gemeente waar dijkverhoging problemen geeft. Daarom een pleidooi voor zoveel mogelijk rivierverruiming. ➤ Voorgaande punt vraagt ook om een zorgvuldige inpassing. ➤ Vragen aandacht voor het behoud van bakenbomen. ➤ Samenhang waterveiligheid, vervoer en transport, cultuurhistorie en 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ Instemming ➤ Maatregel zit niet in maatregelpakket van de VKS. Maatregel is als meekoppelkans opgenomen in de VKS. ➤ Wordt meegenomen binnen de eventuele heroverweging. ➤ Ontwerpogave ➤ Ontwerpogave ➤ Momentum wordt bepaald door beschikbaarheid van benodigde financiële

Consultatie-uitkomst	Reactie
<p>leefbaarheid maken project Ravenstein bij uitstek Mirt-waardig.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Pleiten voor opname (delen van) Visie Waterfront Ravenstein in VKS ➤ Als trekker regioproces in vervolgfase communicatie met burgers zoeken en noodzaak hiervan ook onder aandacht Deltacommissaris brengen. ➤ Willen graag zien welk aandeel maatregelen/budget nodig is om de beschermingsnorm te verhogen. ➤ Willen aandacht voor mogelijkheden om maatregelen/budget ivm beschermingsniveau over te hevelen van laag 1 naar lagen 2 en 3. ➤ Vervolgproces vraagt blijvende samenwerking. 	<p>middelen via verschillende geldstromen.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Maatregel 54 (knooppunt en uiterwaarden Ravenstein) is als onderdeel van Visie Waterfront Ravenstein in de VKS opgenomen ➤ Meegenomen in regioadvies. ➤ VKS is opgebouwd vanuit de mogelijkheden van het gebied in relatie tot de totale opgave en niet separaat vanuit klimaatopgave of normaanpassing. ➤ Hier is binnen de VKS bedijkte Maas met argumenten niet voor gekozen. Investeren in preventie (laag 1) is het meest efficiënt gebleken. ➤ Meegenomen in regioadvies.
<p><u>Provincie Gelderland</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Waardering over de producten die zijn ontstaan. ➤ Evenwichtige mix tussen dijkverbetering en rivierverruiming. Rekening gehouden met kosteneffectiviteit, robuustheid en ruimtelijke kwaliteit. ➤ Maatregelen (met name gebiedsreserveringen) mogen geen verlamme werking hebben op het gebied. Passende ontwikkelingen moeten mogelijk blijven. ➤ Nader onderzoek (aannames en onzekerheden) nodig voordat maatregelenpakket definitief is. ➤ Voorstander van het schrappen van retentie Overasselts Broek en dijkverlegging Moordhuizen. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ Instemming ➤ Meegenomen in regioadvies ➤ Zie voorstel onderzoeksprogramma in regioadvies. ➤ Definitief afvoeren van nu geparkeerde maatregelen kan nadat alle onzekerheden zijn opgelost en de afstemming met de Maasvallei is ingevuld. Geparkeerde maatregelen zijn van een ranking voorzien. Dijkverlegging Moordhuizen valt door die ranking in de laatste inzetbare categorie maatregelen. Wordt geschrapt als uitkomsten nadere studies geen nieuwe afwegingen nodig maken Zie voorstel onderzoeksprogramma in regioadvies.

Consultatie-uitkomst	Reactie
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Op korte termijn onderzoek naar mogelijkheden dijkverhoging kwetsbare locaties, als mogelijk alternatief voor ingrijpende rivierverruimingsmaatregelen met beperkt draagvlak. ➤ Bij afstemming met Maasvallei voorkomen van waterstandsverhogend effect door schrappen overstroombaarheidseis Limburgse keringen. Binnen afstemming aandacht voor effecten, mogelijkheden en consequenties aan beide zijden van de regiogrens. Van belang dat Maaswerken conform afspraken worden uitgevoerd. ➤ VKS gaat uit van realisatie voor 2050 ipv 2100. Waarom is dit noodzakelijk en wat betekent dit voor mogelijkheden van adaptief deltamanagement? 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Aandachtspunt bij voorstel onderzoeksprogramma in regioadvies. ➤ Maatregelen voor klimaat en normaanscherping dienen in 2050 gereed te zijn en accommoderen een Maasafvoer van 4600 m³/s. Dit wordt binnen het Deltaprogramma als een maximum beschouwd.
<p>Provincie Limburg – standpunt Breed Bestuurlijk Overleg Maas</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Waardering voor hoeveelheid werk in korte tijd. ➤ VKS geeft helder beeld van keuzes en maatregelenpakket. ➤ De maatregelmix voor de onbedijkte Maas heeft bovengroen een waterstandsverhogend effect op de Maasvallei. Tegelijkertijd heeft de VKS Maasvallei via het niet-overstroombaar maken van keringen een waterstandsverhogend effect op de bedijkte Maas. Gezamenlijke afstemming is nodig om deze effecten aan te pakken. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ Instemming ➤ Zie voorstel onderzoeksprogramma in regioadvies
<p>Provincie Noord-Brabant GS-standpunt, met akkoord PS</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Maatregelenpakket VKS behoudt het landschap van de Maas en breidt deze kwaliteit uit. ➤ Provincie wil regierol en instrumenten inzetten om deze kwaliteit vast te leggen en te bewaken. ➤ De combinatie rivierverruiming en dijkversterking is goed en levert kostenvoordelen op. Dijkversterking levert goede mogelijkheden voor optimaal investeren in risicoreductie. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ Opgenomen in regioadvies ➤ Instemming

Consultatie-uitkomst	Reactie
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ontzien kwetsbare locaties doet recht aan waarden, gebruiksmogelijkheden en innovatie. ➤ Parelprojecten combineren hoogwaterbescherming met gebiedsontwikkeling en vragen met dat laatste ook om regionale cofinanciering. ➤ Definitieve besluitvorming over maatregelen vraagt om vervolgonderzoek van rijk en regio samen. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ Zie regioadvies ➤ Zie voorstel onderzoeksprogramma in regioadvies.
<p><u>Rijkswaterstaat</u> – definitieve reactie HID Zuid Nederland</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Herkent de eigen inbreng en ziet een correcte weergave van het proces. ➤ Ondersteund de ingezette koers. ➤ Ondersteund de insteek om met rivierverruiming risico's te reduceren. ➤ Bij nadere afweging tussen rivierverruiming en dijkverhoging rekening houden met effect op hele riviersysteem en andere rivierbedfuncties. ➤ Prefereert robuuste en duurzame maatregelen. Verzoekt bij verdere uitwerking naast investeringskosten ook kosten voor exploitatie, beheer en onderhoud mee te wegen. ➤ Onderzoek effectiviteit zomerbedverbreding Bergsche Maas ook gebuiken om kosteneffectiviteit incl toename beheer- en onderhoudskosten te bepalen. Hierbij ook gevolgen voor bevaarbaarheid en waterhuishouding meenemen. ➤ Betrek bestaande expertise ook bij het vervolgtraject. ➤ Ziet meerwaarde wanneer ook andere doelen (bv KRW) gerealiseerd kunnen worden. Advies: houdt deze meekoppelkansen in beeld. ➤ Zet de regionale samenwerking door (en evalueer het proces tot nu toe) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ Instemming ➤ Instemming ➤ Randvoorwaarde vervolgproces ➤ Randvoorwaarde vervolgproces ➤ Randvoorwaarde bij ontwerpogave ➤ Instemming ➤ Ontwerpogave: gezamenlijke verantwoordelijkheid binnen vervolgproces ➤ Meegenomen in regioadvies. Evaluatie is aandachtspunt vervolgfase.

Consultatie-uitkomst	Reactie
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Regel in de vervolgfase een goede verbinding met Maasvallei. ➤ Voorstel om op korte termijn met partners regioproces gedachten te wisselen over regionale regie in het vervolgtraject. ➤ Adviseert expliciet te communiceren dat VKS incl kaartatlas een tussenstand is. Voortschrijdend inzicht kan maatregelen overbodig maken, danwel noodzaken tot aanvullende maatregelen. ➤ Samen op grond van urgentie en meekoppelkansen prioritaire uitvoeringsprojecten zoeken, maar: meekoppelkansen mogen geen meekoppelrisico's worden. ➤ Lopende uitvoeringsprogramma's mogen geen vertraging oplopen en internationale afspraken moeten bewaakt worden. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Aandachtspunt vervolgfase ➤ Meegenomen in regioadvies ➤ Meegenomen in regioadvies. ➤ Zie voorstel Parelprojecten in regioadvies ➤ Randvoorwaarde vervolgtraject
<p>Waalwijk - Collegebesluit</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Onderschrijven VKS ➤ Geen problemen met zomerbedverbreding Bergsche Maas ➤ Vraag of primaire kering Overdiep al op 2050 ingericht is. Hebben bezwaar tegen een hernieuwde maatregel in de Overdiepse Polder vóór 2050. ➤ Duidelijkheid over overhoogte nodig ➤ Samenhangende uitvoering vraagt om (voortzetting) overkoepelend overleg bedijkte Maas, aangevuld met Maasvallei ➤ Vervolgfase vraagt om communicatie met burgers ➤ Duidelijk dat er niet direct voor de goedkoopste variant (dijkverhoging) gekozen moet worden ➤ Enerzijds ruimtelijke reserveringen goed borgen, anderzijds betreffende gebieden niet op slot zetten. ➤ Retentieopties allemaal in beeld houden omdat niet uitgesloten kan worden dat ze later alsnog nodig zijn. Die gebieden nu opgeven, betekent later mogelijk nog meer dijkverhoging. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ Instemming ➤ De nieuwe dijk is ontworpen rekening houdend met een toekomstige waterstand en een robuustheidstoets van 30cm. Zie ook reactie van Waterschap Brabantse Delta ➤ Zie onderzoeksvoorstel in regioadvies ➤ Aandachtspunt vervolgfase ➤ Meegenomen in regioadvies ➤ Meegenomen in regioadvies ➤ Meegenomen in regioadvies ➤ Wordt geschrapt als uitkomsten nadere studies geen nieuwe afwegingen nodig maken

Consultatie-uitkomst	Reactie
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Prioriteitstelling mede baseren op meekoppelkansen. Voorbeeld nieuwe haven Waalwijk. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ontwerpogave: gezamenlijke verantwoordelijkheid binnen vervolgproces
<p>Werkendam – Raadsbesluit</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Meer duidelijkheid over programmering dijkmaatregelen ➤ Welk aandeel dijkverhoging komt voort uit normwijziging (onduidelijk)? ➤ Informatie over mate dijkverhoging niet eenduidig. Daardoor zijn gevolgen voor woningen niet te bepalen. ➤ Vragen snel duidelijkheid over wel/niet handhaven van de gebiedsreservering voor een dijkverlegging tussen Dussen en Hank. ➤ De Bergsche Maasdijk kent cultuurhistorische waarden die meegewogen dienen te worden. ➤ Zomerbedverbreding mag scheepvaartmogelijkheden niet nadelig beïnvloeden. ➤ Zomerbedverbreding is niet in kaartbijlage verbeeld. ➤ Zomerbedverbreding mag niet ten koste gaan van ruimtelijke kwaliteit. ➤ Wens dat in een omgeving alle maatregelen in 1 keer uitgevoerd worden, danwel maar 1 keer per generatie ingegrepen wordt. ➤ Wens vervolgproces met participatie door gemeente en openheid naar gemeente. Meer openheid WSRL is nodig. ➤ Ruimte voor betrokkenheid burgers en belangenorganisaties. ➤ Communicatie/informatie/participatie hoort centraal bij het rijk. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ VKS geeft nu zeer voorlopig planningsvoorstel. Na vaststelling Deltabeslissingen/NWP ontwikkelt zich een DP-brede planning/prioriteitstelling in het Deltaplan Veiligheid. ➤ De VKS is opgebouwd vanuit de mogelijkheden van het gebied en niet stelselmatig vanuit de opdrachtonderdelen normwijziging cq klimaatverandering. ➤ Een dergelijk detailniveau is nu nog niet aan de orde. ➤ Gewenste duidelijkheid ontstaat pas na oplossen resterende onzekerheden. ➤ Ontwerpogave ➤ Ontwerpogave ➤ Klopt. Dit zal later worden aangepast. ➤ Ontwerpogave ➤ Al in VKS vervat via principe ‘werk met werk maken’ en de voorgestelde planning ➤ Procesafpraak. ➤ Meegenomen in regioadvies ➤ Zie regioadvies
<p>West Maas en Waal – Raadsbesluit</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Niet akkoord met mogelijkheid dat dijkverlegging Moordhuizen 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Definitief afvoeren van nu geparkeerde maatregelen kan nadat alle

Consultatie-uitkomst	Reactie
<p>geparkeerd is en alsnog in beeld zou kunnen komen; afvoeren.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Voor het overige: onderschrijven VKS, maar hebben enkele kanttekeningen. ➤ Voorkom dat buitendijkse maatregelen leiden tot toename binnendijkse kwel ➤ Uitvoering van de maatregel Gouden Ham (maatregel 12) zal resulteren in grotere stroomsnelheden; veiligheid recreatie vraagt wellicht om aanpassing van aanlegsteigers 	<p>onzekerheden zijn opgelost en de afstemming met de Maasvallei is ingevuld. Geparkeerde maatregelen zijn van een ranking voorzien. Dijkverlegging Moordhuizen valt door die ranking in de laatst inzetbare categorie maatregelen.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ Ontwerpopgave ➤ Ontwerpopgave
<p>Wijchen - College-besluit</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ VKS sluit aan bij standpunt gemeente. ➤ Reservering Overasselts Broek uit Barro verwijderen. ➤ Overasselts Brock, Hoogwatergeul Niftrik, Hoogwatergeul Loonse Weerd en Retentie Hernen niet opgenomen in VKS; dus ook schrappen als mogelijke maatregel met oog op toekomst. ➤ Goede afstemming nodig met maatregelen bovenstrooms. ➤ Zorg over financierbaarheid VKS; geen afwenteling kosten op gemeenten/burgers. ➤ Bij verdere uitwerking rekening houden met belangen lokaal betrokkenen, compensatie nadelen, zorgvuldige besluitvorming, communicatie met ingezetenen. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ Wordt geschrapt als uitkomsten nadere studies geen nieuwe afwegingen nodig maken ➤ Definitief afvoeren van nu geparkeerde maatregelen kan nadat alle onzekerheden zijn opgelost en de afstemming met de Maasvallei is ingevuld. Geparkeerde maatregelen zijn van een ranking voorzien. ➤ Zie voorstel onderzoeksprogramma in regioadvies. ➤ Veiligheid hoofdwatersysteem is wettelijke verantwoordelijkheid rijk. Regionale/lokale meekoppelkansen vragen wel regionaal/lokaal budget. Een deel van de kosten voor dijkverbetering verhalen waterschappen op de ingelanden. ➤ Meegenomen in regioadvies.
<p>Ws Aa&Maas – Voorstel AB-besluit (AB 21/2)</p>	

Consultatie-uitkomst	Reactie
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Akkoord met de essenties van de VKS, inclusief beide retentiegebieden en dijkverlegging Bokhoven ➤ VKS is een evenwichtige mix tussen dijkverbetering en rivierverruiming. Strategie met oog voor kosteneffectiviteit, robuustheid en ruimtelijke kwaliteit. ➤ Onderschrijven de nuance in het omgaan met kwetsbare dijktrajecten. Als wij dijkverbeteringsplannen uitwerken zal blijken of maatwerkverhoging toch in te passen is. Consequenties voor aansluitende dijktrajecten wegen daarbij mee. ➤ Benadrukken randvoorwaarde dat uitvoering dijkverlegging Bokhoven na 2040 plaatsvindt. Dit met het oog op pas gerenoveerde steenfabriek en voorgenomen renovatie gemaal Groenendaal. ➤ Willen meewerken aan Parelproject in het gebied Heusden – 's-Hertogenbosch, waar gemeente middelen heeft om concrete initiatieven te verbinden aan waterveiligheid. Oriënterende gesprekken zijn al opgestart. ➤ Financiële consequenties VKS voor waterschap nog niet te overzien. Instemming met VKS daarom onder voorbehoud. Waterschap stemt financiële inzet, ambitie en uitvoeringstempo af op duidelijkheid over Deltafonds (rijk) en cofinanciering regionale partners. ➤ Als de VKS voldoende is uitgekristalliseerd verwachten wij van het Deltaprogramma modelberekeningen ter bepaling van effecten op HoWaBo. Mitigatie en/of compensatie van die effecten dient dan integraal onderdeel van de VKS te zijn. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ Instemming ➤ Meegenomen in regioadvies ➤ Is opgenomen in VKS en meegenomen in regioadvies ➤ Parelproject opgenomen in regioadvies ➤ Aandachtspunt vervolgfase ➤ Zie voorstel onderzoeksprogramma in regioadvies.
<p><u>Ws Brabantse Delta – AB-besluit</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ondersteunen landelijke redeneerlijn 'basisveiligheid voor iedereen'. ➤ Glasheldere evacuatieplannen met handelingsperspectief burgers 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ Vraag ligt nu bij veiligheidsregio's

Consultatie-uitkomst	Reactie
<p>noodzakelijk.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Onderstrepen belang van een normstelsel op basis van overstromingsrisico. ➤ Financiële consequenties van nieuwe waterveiligheidsnormen nu nog niet te overzien. Uitgangspunt waterschap: rijk en waterschappen werken samen deze consequenties uit. ➤ Ook consequenties van nieuwe waterveiligheidsnormen op de opgave nu nog niet te overzien. Vragen trekker regioproces dit samen met waterschap te bepalen zodra mogelijk. ➤ Nieuw normeringstelsel moet consistent en uitlegbaar zijn, bv in relatie tot inzet Volkerak-Zoommeer als waterberging. Zorgvuldige uitleg/communicatie naar burgers Brabant nodig. ➤ De nieuwe dijk bij de Overdiepse Polder (RvdR) is voor de komende 50 jaar berekend op maatgevend hoogwater op basis van huidige normen, plus 30cm overdimensionering (robuusheidstocslag). Tijdstip van noodzakelijke versterking van deze dijk is pas vast te stellen wanneer nieuwe normen en toetsinstrumentarium zijn vastgesteld (2017-2018). 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming ➤ Aandachtspunt bij regioadvies ➤ Vraag is onderdeel van het regioadvies ➤ Meegenomen in regioadvies ➤ Akkoord
<p><u>Ws Peel en Maasvallei</u> – brief dagelijks bestuur</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ VKS onbedijkte Maas heeft tot gevolg dat de waterstand stroomopwaarts van Mook zal toenemen. Afstemming met Maasvallei is nodig om dit ongewenste effect te minimaliseren. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zie voorstel onderzoeksprogramma in regioadvies.
<p><u>Ws Rivierenland</u> – AB-besluit</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Hoewel per riviertak het pakket uit realistische maatregelen bestaat, gaat het nu vooral om een realistische strategie. In een later stadium kan het pakket doorontwikkeld worden tot een definitief pakket. ➤ Nemen afstand van VKS bedijkte Maas. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming. ➤ Bezwaar is meegenomen bij opstelling van het regioadvies.

Consultatie-uitkomst	Reactie
<p>Vinden dat VKS onnodig aanzienlijke maatschappelijke kosten met zich mee brengt. Maatwerkoplossingen op kwetsbare lokaties wel mogelijk, waardoor aandeel dijkverhoging groter kan zijn dan nu in VKS. Willen nadere analyse van kwetsbare trajecten als studieopdracht toevoegen. Gaan er vanuit dat verdere uitwerking in regioproces verhouding tussen rvdr en dijken in het juiste licht zal zetten.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Gaan ervanuit dat waterschap bij de doorontwikkeling nauw betrokken wordt, vanwege relatie nHWBP. ➤ Rivierverruiming kan nadelige effecten hebben op binnendijkse waterhuishouding en pipingopgave. Pleidooi om dit in planvorming mee te nemen. ➤ Rivierverruiming vervangen door dijkverhoging levert maar een kleine extra dijkopgave op. ➤ Risicoreductie door rivierverruiming is niet relevant ten noorden van de Maas. ➤ Retentiegebieden leiden niet tot significante waterstandsaling. ➤ Bij onvoldoende financieel draagvlak voor de extra kosten van rivierverruiming bij partijen anders dan het rijk, ligt een keuze voor dijkverhoging voor de hand. ➤ Wij zijn bereid de voordelen van 'werk-met-werk' uit te nutten. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming, ook los van relatie met nHWBP. ➤ Ontwerpogave. ➤ Daar staat tegenover dat verdere dijkverhoging de afstemming met de Maasvallei moeilijker maakt, waardoor wellicht juist weer rivierverruiming nodig is. ➤ Instemming. Voor de overzijde/Brabantse zijde is risicoreductie wel relevant. Relevant is ook dat het <u>niet</u> mogelijk is om slechts aan één zijde van de Maas te kiezen voor minder rivierverruiming ten gunste van meer dijkverhoging. ➤ Retentiegebieden hebben een waterstandsaling tot gevolg over grote lengte van de rivier en zorgen voor meer robuustheid van het riviersysteem. ➤ Als de financiële strategie van het rijk is om alleen dijkmaatregelen te betalen en dus meerkosten van rivierverruiming per definitie niet uit het Deltafonds te bekostigen, dan klopt deze aanname. Hier wordt niet vanuit gegaan. ➤ Instemming
<p><u>Zaltbommel</u> – Collegebesluit</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Stemmen in met VKS bedijkte Maas 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Instemming

Consultatie-uitkomst	Reactie
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zien graag dat agrarisch gebruik mogelijk blijft in uiterwaarden Bergsche Maas ➤ Meerplaats pont Bern-Herpt ligt op locatie maatregel VKS: pont behouden! ➤ Meekoppelkans: Bij dijkversterking/verhoging N831 voorzien van gescheiden fietspad. ➤ Vraag om rekening te houden met bezwaren RWS t.a.v. zomerbedverbreding 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ontwerpopgave, maar vernatting agrarische gronden is niet uit te sluiten ➤ Ontwerpopgave ➤ Aspect meenemen binnen ontwerpopgave; vraagt om aanvullende financiering vanuit lokale middelen. ➤ Voornaamste bezwaren RWS liggen bij zomerbedverdieping. Zomerbedverbreding is het product van afwegingen om waterstandstijging bij 's-Hertogenbosch te kunnen beperken. Wordt betrokken bij verder onderzoek.

Bijlage 2 bij advies over bedijkte Maas

Onderwerpen die om nadere studie/verkenning en afstemming vragen

1. De betekenis van gedifferentieerde normen per dijktraject voor het maatregelpakket en de dimensionering van maatregelen.
2. Het oplossen van de pipingproblematiek. Welke maatregelen zijn waar nodig en wat betekent dit voor de inpassing, kosten e.d.
3. De aanwezige dijkoverhoogte langs de bedijkte Maas die kan worden gebruikt voor de realisering van (een deel van) de opgave. Dit in relatie tot de bodemligging van de Maas die al of niet gegarandeerd kan worden met het oog morfologische processen en beheer- en onderhoudsaspecten.
4. De haalbaarheid en uitvoerbaarheid van rivierverruimingsmaatregelen (o.a. zomerbedverbreding) in relatie tot morfologie en het rivierkundig beheer en onderhoud.
5. Het doelbereik van maatregelen en combinaties daarvan om te zien of dit aanleiding geeft om het maatregelpakket aan te passen. Dit betekent het aanpassen en optimaliseren van het rekeninstrument en de daarin opgenomen maatregelen.
6. De afstemming met de Maasvallei. Hierbij spelen zaken als mogelijke effecten door het schrappen van het overstroombaarheidsvereiste van de dijkringen in Limburg, normdifferentiatie binnen de Maasvallei, meer definitieve keuzes voor maatregelen in de Maasvallei (o.a. voor Maasheggebied en Natura-2000 gebied), mogelijke effecten van de keuzes binnen de bedijkte Maas op de Maasvallei, de (effectieve) werking van de Lob van Gennep.
7. Wat is de betekenis van de nieuwe beschermingsnormen voor de prioritering van maatregelen langs de bedijkte Maas.
8. De ruimtelijke reserveringen in het Barro vragen in enkele gevallen om bijstelling van de begrenzing. Hiervoor is een nadere gebiedsstudie nodig (ontwerpatelier retentiegebieden).
9. De mogelijkheden voor dijkverhoging op ruimtelijk kwetsbare dijktrajecten, zonder dat dit ten kosten gaat van de kwaliteit van die trajecten. Dit mede in samenhang met de aansluitende dijktrajecten
10. De kosten van maatregelen rekening houdend met fasering, synergie, mogelijke overige bijdragen
11. Tegenover het uitgangspunt dat aanpassing van het maatregelpakket op grond van voortschrijdend inzicht mogelijk blijft, staat de behoefte om bij aanvang van realisering van dijkmaatregelen duidelijk te hebben in welke mate dijkverhoging wordt toegepast. Hiermee moet no-regret gewerkt kunnen worden. De betrokken partners moeten hierover overeenstemming bereiken.

12. Effecten van het maatregelpakket van de Maas op HoWaBo (hoogwaterbescherming 's-Hertogenbosch (regionaal watersysteem)).